

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“
в професионално направление 2.1. Филология
(Нова и съвременна арабска литература)
от доц. д-р Иво Панов, СУ „Св. Климент Охридски“

Конкурсът за „професор“ в професионално направление 2.1. Филология (Нова и съвременна арабска литература) е обявен в ДВ, бр. 24 на 16.03.2018 г. Единствен кандидат за този конкурс е доц. д-р Баян Айтмухаметовна Райханова от катедра „Арабистика и семитология“ при ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Кандидатът отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България за заемане на академичната длъжност „професор“. През годините тя е преминала последователно през академичните длъжности старши асистент (1987 г.), главен асистент (1992 г.) и доцент (1995 г.) в СУ „Св. Климент Охридски“.

Доц. Баян Райханова участва в конкурса с монография, учебник, учебно помагало и двадесет и осем други научни публикации: студии и статии, отпечатани у нас и в чужбина. Също и с рецензии на колективни и индивидуални монографични изследвания на английски език. Представените за настоящия конкурс научни разработки не са посочвани в предишни академични процедури.

Общият брой на публикуваните трудове на кандидата надхвърля сто. Освен това доц. Райханова има над четиридесет научни доклада и публични лекции. Изнесени са на конференции, симпозиуми и семинари, организирани от Европейския съюз на арабистите и ислямоведите, Европейската асоциация по съвременна арабска литература, Международния съвет по арабски език, Международния конгрес за азиатски и северноафрикански изследвания и др., а също така от редица водещи университети в Мароко, Таджикистан, Сирия и Норвегия.

Сред академичните разработки на кандидата са хабилитационният труд „Основни тенденции в развитието на съвременния сирийски роман“. Той е представен за участие в конкурс за заемане на академичната

длъжност „доцент“ през 1995 г. и е издаден в София през 2004 г. Дисертациите за придобиване на научните степени „доктор“ и „доктор на науките“ са озаглавени „Еволюция на героя в творчеството на сирийския романист Фарис Зарзур“ и „Съвременна арабска проза: от неокласическото към постмодерното“. Защитени са в Москва през 1986 г. и в София през 2017 г. Последната докторска дисертация е преработена в монография и е публикувана под същото заглавие в издателството на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2018 г.

Набиващо се на очи обстоятелство е, че доц. Райханова се чувства в свои води не само в многопластовото море на съвременната сирийска литература, но и в океана на обемната арабска художествена словестност. От монографията ѝ „Съвременна арабска проза: от неокласическото към постмодерното“ разбираме, че доц. Райханова познава в детайли насоките и тенденциите в общоарабския литературен процес, ориентира се безпогрешно в многообразието на творчески индивидуалности, на „ти“ е с творбите на писатели от различни поколения и художествени направления. Покрит е огромен ареал, върху който се развива съвременната арабска литература – разгледано е подробно литературното развитие на прозата на 16 (Алжир, Египет, Ирак, Йемен, Йордания, Катар, Кувейт, Либия, Ливан, Мароко, ОАЕ, Оман, Палестина, Сирия, Судан и Тунис) от общо 22-те арабски държави, влизаци в Арабската лига. А това само по себе си говори за мащабността на изследването.

Особен интерес в монографията представлява авторовият поглед върху трансформацията на арабската проза от средновековен тип към модерен под силното влияние на преводната западна литература.

Научните трудове на доц. Райханова имат конкретен приносен характер и предизвикват основателен интерес в средите на специалистите. Те са многократно цитирани и реферирани в международно признати списания, сред които са “Journal of Arabic literature”, “Arabica” и “Hawwa” на издателство „Brill”, “International Journal of Postcolonial Studies” на издателство „Taylor & Francis”. Нейни публикации са цитирани и в монографични книги, отпечатани в Германия, Англия, САЩ, Италия и др.

Понастоящем кандидатът е генерален секретар на Европейската асоциация по съвременна арабска литература, член е на Европейския съюз на арабистите и ислямоведите, на Международния съвет по арабски език, и на Съюза на преводачите в България.

Ще отбележа и участието на доц. Райханова в няколко международни научноизследователски проекти. Те са организирани от Европейския институт за Средиземноморието в Барселона, Делхийския университет „Джавахарлал Неру“, Националният център по изкуства „Индира Ганди“ в Делхи, „Националният център по праистория, антропология и история“ при Министерство на културата на Алжир. Освен това тя участва като рецензент и член на редакционните колегии на академични списания, излизаци в книжен и/или в електронен формат в Англия, Германия, Италия, Полша, Алжир, Сърбия и ОАЕ. Отличена е с международни награди и грамоти от Маскатския университет в Султанат Оман и от Република Казахстан.

Представените за настоящия конкурс трудове засягат главно малко разработени до днес теми и са актуални за българската ориенталистика.

Монографичното изследване „Явления на арабската и ислямската култура. Приложно четене“ се фокусира върху различни аспекти на съвременната арабска словесност и ислямска култура и е с безспорен принос за ориенталистиката, особено в рамките на диалога „Изток-Запад“. Монографията е отпечатана в издателство „Съвременен книжен свят“ в Йордания тази година, но вече е получила съответното внимание от страна на самите арабски изследователи и литературни критици. Това се потвърждава от няколко научни рецензии, които са издадени наскоро в Лондон, Аман, Алжир и Кувейт и са представени коректно от кандидата.

Книгите „Съвременни сирийски разкази“ и „Казахска граматика“ са отпечатани в издателство на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2006 г. и 2012 г. Те имат научно-приложно и практическо значение и са предназначени основно за студенти арабисти и тюрколози. Бих препоръчал на доц. Райханова да ги преиздаде отново, тъй като тиражът им вече е изчерпан. Освен това Сирия и Казахстан са важни дестинации за нас от геополитическа гледна точка.

Приносните моменти на останалите научни публикации на кандидата са също в няколко направления и са представени убедително. Те са отпечатани в специализирани периодични издания и литературоведски сборници, включително като глави от колективни монографии. Сред тях ще отбележа статиите „Новата чувствителност в модерната арабска проза” (София, 2017), “The Concept of the Hero in Modern Arabic Prose” (Лондон, 2006) и “Modern Arabic Short Story: Genre Transformations in the Second Half of the 20th Century” (Белград, 2017). Те маркират редица същностни промени в арабската белетристика от следколониалния период, а именно жанровите трансформации и стиловите експерименти в художествената проза, както и появата на новата концепция за човека. Някои от тези промени се наблюдават и в съвременната персийска литература, например в творчеството на иранските писатели от 60-80-те години Джамал Мир Садеги, Симин Донешвар, Феридун Тонкабони, Голам Хосейн Саеди и др.

Статиите “Literary Heritage as a Source of the Renovation of Modern Arabic Prose” (Делхи, 2015), “Adab Literature or the Case of Abd Allah Ibn al-Muqaffa’s Works” (Делхи, 2014) и „Рудаки и арабская художественная традиция“ (Душанбе, 2008) поставят на преден план въпроса за формирането на съвременната арабска литература и за разцвета ѝ през втората половина на 20-ти век. Аргументирано се изтъква ролята на художественото наследство в този процес въз основа на анализа на творчеството на класиците с персийски произход, сред които са Башар Ибн Бурд, Абу Нувас, Абдоллах Ибн ал-Мукаффа и др., заемащи подобаващо място в историята на близоизточната художествена словесност. В публикацията „Рудаки и арабская художественная традиция“ се посочва „таджикско-персийската литература” (стр. 203) във връзка с Рудаки, определен единодушно за основоположник на персийската класическа литература. Бих препоръчал на кандидата в бъдещите си разработки да избягва използването на термина „таджикско-персийска” заради идеологическата му натовареност.

Статиите “La Traduction Littéraire Entre la Pratique et la Théorie” (Бейрут, 2012) и “Quelques Chiffres Symboliques Chez les Bulgares Kizilbash” (Бейрут, 2011) са отпечатани в академичното списание “Le

Debat”, което е с определено франкофонска насоченост. Тези научни публикации не засягат пряко литературоведската тематика, но се вписват в по-широк изследователски контекст. В тях доц. Райханова за да подкрепи своите наблюдения, разглежда въпроси, свързани с числовата символика и с художествения превод, като се позовава на най-авторитетните имена в българската османистика и в преводното дело.

Редица научни разработки на доц. Райханова имат за тема съвременната сирийска литература. Специфичните особености в развитието на художествената проза се анализират задълбочено в “The Syrian Short Story in the Eighties” (Льовен, 2002), в “The Image of the Countryside in the Modern Syrian Novel” (Будапеща, 1998) и в “The Contemporary Syrian Novel. Certain Questions of Its Genre Modification” (Льовен, 1998). Правят впечатление стилите и тематичните съпоставки между произведенията на сирийските и египетските писатели от един и същ период.

Също така, въз основа на анализа на творчеството на носителя на Международната Ботева награда Ахмад Сулейман ал-Ахмад, се открояват основните тенденции в развитието на модерната сирийска поезия. Поетическите сборници и литературоведски изследвания на този автор се разглеждат в „Между модерността и традицията” (София, 2005) и по-обстойно и разгърнато се осмислят в “Ahmad Sulayman al-Ahmad. The Vicissitudes of Life, or Metamorphoses of Creativity” (Берн, 2008).

Особен интерес предизвикват статиите на фолклорно-митологическа тематика. Тази проблематика се изследва многоаспектно в “Myth and Reality in Modern Arabic Prose” (Льовен, 2006) и в “Mythological and Folkloric Motifs in Syrian Prose: The Short Stories of Zakariyyā Tāmir” (2003). Последната статия за митологическите и фолклорните мотиви е отпечатана в академичното електронно списание “Journal of Arabic and Islamic Studies” и дори е преведена на арабски език от Съюза на арабските писатели в Дамаск. Ще добавя, че тя е представена не само в различните западноевропейски и арабски уебсайтове и уикипедии, но и на иранския специализиран сайт “Noor” на „Изследователския център по ислямски науки” (<https://www.noormags.ir/view/fa/creator/456862/>).

Друга една публикация на кандидата "The Past and Present in the Modern Arabic Novel" (Висбаден, 2004) повдига актуални за източните литератури въпроси за размиването на жанровите граници на съвременния исторически роман и за съотношението на факти и фикции в тях. Тази статия се цитира от Р. Снир в монографията му "Modern Arabic Literature: A Theoretical Framework", отпечатана в Единбург през 2017 г., и е в списъка на препоръчителната литература за участниците в международната конференция "Fiction and History: the Rebirth of the Historical Novel in Arabic" (сайтовете са <http://edinburgh.universitypressscholarship.com/view/10.3366/edinburgh/9781474420518.001/>; и <https://sites.google.com/view/euramal13th>). Но тази информация липсва в „Справка за цитиранията“, представена за конкурса.

Енциклопедичните статии на доц. Райханова, публикувани от БАН в книгоиздателска къща „Труд“, са многобройни и фигурират в „Авторска справка“ като една публикация под заглавие „Арабска литература и писатели“ (София, 2003). Те имат информативна и образователна стойност и са насочени към широка читателска аудитория.

Научните рецензии на доц. Райханова, предназначени за по-тесен кръг специалисти, също демонстрират висока литературоведска компетентност. Сред рецензираните от нея монографични трудове са "Contemporary Arab Fiction. Innovation from Rama to Yalu" (Лондон, 2011), "History of Egyptian Literature of the 19th–20th Centuries" (Лондон, 2007), "Tradition, Modernity, and Postmodernity in Arabic Literature" (Висбаден, 2005), "The Diwan of Ibn al-Farid. Readings of Its Text throughout History" (Рим, 2005), "Modern Poetry and Prose of Oman. 1970–2000" (Варшава, 2002) и "The Contemporary Kuwaiti Short Story in Peace Time and War. 1929–1995" (Варшава, 2001). Те съдържат не само критически поглед върху споменатите изследвания, но и размисли върху развитието на арабската литература през Средновековието и съвременността.

Научноизследователските интереси на кандидата са свързани с основната му преподавателска дейност в СУ „Св. Климент Охридски“, където от 1987 година насам води различни теоретични и практически дисциплини като „Арабски език“, „Нова арабска литература“, „Съвременна

арабска литература”, „Казахски език като втори тюркски език” (I, II, III и IV част). Учебно-преподавателската дейност на доц. Райханова е многоспектърна и е съобразена с най-новите образователни технологии и интерактивни методи.

Държа да отбележа, че доц. Райханова преподава различни теоретични и практически дисциплини в други университети у нас и в чужбина. Неведнъж тя е избрана за хоноруван преподавател в ИЧС и НБУ в София, в Югозападния университет „Неофит Рилски” в Благоевград, във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”, в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”, както и в няколко университета в САЩ, Норвегия и Алжир.

Кандидатът споделя своите изследователски резултати и научно-практически опит със студенти и докторанти. Доц. Райханова е научен ръководител на над десет дипломни работи и магистърски тези по съвременна арабска литература в Софийския университет, на докторската дисертация по съвременна турска литература в Шуменския университет през 2001-2004 г., научен консултант е на докторска дисертация по съвременна арабска култура, която е защитена във Виенския университет през 2011 г. Понастоящем ръководи един докторант по съвременна арабска литература в Софийския университет.

В заключение. С оглед на гореизложеното препоръчвам на уважаемото научно жури да избере доц. д-р Баян Айтмухаметовна Райханова за професор в професионално направление 2.1. Филология (Нова и съвременна арабска литература) за нуждите на Катедрата по арабистика и семитология при ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски”.

Рецензент: доц. д-р Иво Панов

София,

11. 07. 2018 г.